

УДК [631.14:636.22/.28]:339.137

О. В. Ксьонова,

аспірант, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА

O. Ksonova,

PhD student, Kharkov National Agrarian University named after V.V. Dokuchaev

THE COMPETITIVE ADVANTAGES OF SPECIALIZED FARMS IN THE MARKETPLACE OF CATTLE BREEDING PRODUCTION

У статті досліджено ступінь впливу спеціалізації на ефективність та конкурентоспроможність виробництва продукції скотарства у Харківській області. Зважаючи на результати дослідження, можемо зробити висновок, що спеціалізація виробництва є одним із пріоритетних чинників прямого впливу на рівень рентабельності виробництва продукції скотарства сільськогосподарськими підприємствами регіону, адже за умови посилення спеціалізації відбувається збільшення обсягів валового виробництва, що в свою чергу значним чином знаходить своє відображення у підвищенні ціни реалізації, а отже, свідченням найбільшої конкурентоспроможності в умовах ринку саме найспеціалізованіших господарств.

In the article investigated the degree of specialization influence on the efficiency and competitiveness of cattle breeding production in the Kharkiv region. Given the results of the research, we can conclude that the specialization of production is one of the priority factors direct impact on the profitability of cattle breeding production in the region, as provided increasing specialization there is an increase gross production, which in turn is largely reflected in enhancing prices, which proves greatest competitiveness in the marketplace just the most specialized farms.

Ключові слова: спеціалізація, конкурентоспроможність, рентабельність, питома вага виручки від реалізації.

Key words: specialization, competitiveness, profitability, the share of sales revenue.

У сучасних умовах жорсткої ринкової конкуренції, вагоме місце серед факторів безпосереднього впливу на ефективність сільськогосподарського виробництва займає спеціалізація. Особливо зважаючи на сучасні економічні умови функціонування усього агропромислового комплексу та, зокрема, скотарства, як його стратегічно важливої галузі, тому на теперішній час пріоритет у досягненні економічного розвитку належить у першу чергу спеціалізованим господарствам.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питання підвищення спеціалізації агропромислового виробництва відведене значне місце у дослідженнях О.І. Гуторова, Л.Ю. Кучер, А.В. Кучера [1], А.М. Дубіна [2], В.К. Збарського [3], П.К. Канінського [4], Г.М. Кріпа [5], О.В. Крисального [6], Л.Ю. Мельника [7], П.В. Шваба [8] та інших вчених. Проте варто відзначити, що на сьогоднішній день і досі достеменно не виявлено ступінь впливу саме показників спеціалізації виробництва продукції скотарства на його ефективність та рентабельність, зважаючи на регіональні аспекти розвитку галузі.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТІ

Як вже зазначалось, у контексті даного дослідження ми вирішили дослідити чинник істотного впливу на рівень економічної ефективності виробництва продукції скотарства, котрим є спеціалізація сільськогосподарських підприємств. А об'єктом нашого інтересу був насамперед її вплив на рівень рентабельності виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Харківської області. У якості показника для визначення рівня спеціалізації підприємств галузі скотарства нами була обрана питома вага виручки від реалізації молока та ВРХ на забій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Таким чином, для виявлення впливу рівня спеціалізації агропромислових підприємств на рівень рентабельності виробництва молока, котрий сам по собі, на наш погляд, і є головною конкурентною перевагою в ринкових умовах, ми здійснили групування підприємств Харківської області. У даному випадку нами відокремлено шість груп (табл. 1).

Як ми і сподівались, збільшення рівня спеціалізації сільськогосподарських підприємств ре-

Таблиця 1. Групування сільськогосподарських підприємств Харківської області за питомою вагою виручки від реалізації молока, 2012 р.

Показники	Групи підприємств за питомою вагою виручки від реалізації молока, %						У середньому
	I	II	III	IV	V	VI	
	до 10	10-20	20-30	30-40	40-50	більше 50	
Кількість підприємств	51	37	45	39	23	12	207
Питома вага виручки від реалізації молока, %	4,6	13,7	23,8	35,1	44,6	54,7	23,5
Середні витрати на 1 корову, грн.	5407,5	6529,6	7214,7	7616,3	7829,5	8411,6	7155
Поголів'я корів, гол.	115	214	249	352	420	723	276
Середньорічний удій на 1 корову, кг	2471,6	3306,8	4192,6	4515,6	5300	6219,6	3823
Валове виробництво молока, ц	2842,3	7076,6	10440	15895	22260	44967,7	11699
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн.	218,8	197,5	172,1	168,7	147,7	135,2	178,5
Повна собівартість 1 ц молока, грн.	239,2	228,1	208,6	197,4	172,1	163,2	210,8
Ціна реалізації 1 ц, грн.	225,3	225,7	226,7	230,8	242,7	248,6	230,0
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-13,9	-2,4	18,1	33,4	70,6	85,4	19,2
Рівень рентабельності (збитковості), %	-5,8	-1,1	8,7	16,92	41,0	52,3	9,2

Джерело: розрахунки автора за даними форми № 50 с.-г.

гіону саме на виробництві молока було основою для збільшення його рентабельності. При цьому стабільно від групи до груп відбувалось і показників інтенсифікації та концентрації виробництва, а саме чисельності поголів'я та обсягів виробництва.

Так, у 2012 р. підприємства із низьким рівнем виробничої спеціалізації, а саме: із питомою вагою виручки від реалізації молока на рівні до 20% зазнали від виробництва збитків. А найвищі прибутки та відповідно найбільший рівень рентабельності та ефективності отримали великотоварні спеціалізовані підприємства VI групи, із питомою вагою виручки від реалізації молока більше ніж 50% та середнім поголів'ям корів у 723 гол. на підприємство. Значним прибутком закінчилось виробництво та реалізація молока і для менш спеціалізованих господарств із питомою вагою виручки від реалізації молока на рівні 40—50% та поголів'ям корів 420 гол. на підприємство.

Таким чином, після ретельного вивчення результатів по усій сукупності підприємств-виробників молока у Харківській області протягом 2008—2012 рр. ми прийшли до висновку, що належного рівня ефективності виробництва необхідно для розширеного відтворення та сталого розвитку у перспективі досягли лише найбільш спеціалізовані великотоварні підприємства із питомою вагою виручки від реалізації молока більше 40%. Такі підприємства відзначилися найбільшими показниками інтенсивності та концентрації виробництва, що й позначилося на кінцевому економічному результаті господарської діяльності. Разом із тим, отримавши найбільш якісну продукцію, котра і була реалізована за найбільш справедливою та вигідною ціною. Проте частка таких підприємств у загальній сукупності, на жаль, була не дуже значною та протягом усіх 5 досліджених років не перевищувала 20%.

Отже, зважаючи на отримані результати групувань, ми прийшли до висновку, що рівень концентрації та спеціалізації сільськогосподарських підприємств на виробництві молока суттєво впливає на кінцевий результат виробничого процесу, тобто на його ефективність та конкурентоспроможність, економічна сторона котрих і знаходить своє відображення у показнику рівня рентабельності. У якості підтвердження цієї тези, ми провели кореляційно-регресійний аналіз усіх сільськогосподарських підприємств, котрі протягом 2008—2012 рр. виробляли молоко. У якості параметрів моделі ми обрали головні показники спеціалізації та концентрації виробництва продукції тваринництва, а саме питому вагу виручки від реалізації молока (x1) та поголів'я корів (x2). Результати проілюстровані у таблиці 2.

З побудованих регресійних рівнянь, чітко вбачається той факт, що підвищення спеціалізації виробництва молока істотним чином впливає на збільшення його рентабельності. Так, підвищення питомої ваги виручки від реалізації молока на 1% протягом п'яти років сприяло підвищенню рівня рентабельності на 0,07—1,3%. У свою чергу, збільшення чисельності поголів'я корів сприяло її збільшенню на 0,005—0,09%.

При цьому, як показують коефіцієнти еластичності, включені до моделі фактори кожного року мали різний ступінь впливу на рівень рентабельності виробництва молока. Так, у 2008 р., 2009 р. та 2011 р. більший вплив на рівень рентабельності мала спеціалізація виробництва, а саме: питома вага виручки від реалізації, а у 2010 р. та 2012 р. навпаки рентабельність більшим чином залежала від концентрації виробництва, насамперед від чисельності поголів'я корів. А при дослідженні усієї сукупності підприємств, котрі виробляли молоко протягом п'яти років, було виявлено більший вплив все ж таки зазначеного показника концент-

Таблиця 2. Параметри економетричних моделей залежності рентабельності виробництва молока (у) від питомої ваги виручки від реалізації (x1) та чисельності поголів'я корів (x2) сільськогосподарських підприємств Харківської обл., 2008–2012 рр.

Роки	Лінійна регресійна модель	Коефіцієнти еластичності		Парний коефіцієнт кореляції (r)	Коефіцієнт детермінації (R ²)	F-критерій Фішера		n
		Ex1	Ex2			F-факт	F-табл	
2008	$Y = -8,28 + 0,75x_1 + 0,005x_2$	1,381	0,096	0,861	0,824	18,29	4,53	159
2009	$Y = -8,04 + 0,35x_1 + 0,02x_2$	1,033	0,701	0,834	0,773	10,38	4,53	138
2010	$Y = -12,96 + 0,067x_1 + 0,086x_2$	0,054	0,801	0,875	0,852	30,04	4,53	135
2011	$Y = -15,00 + 1,27x_1 + 0,019x_2$	1,254	0,224	0,891	0,883	88,11	4,53	132
2012	$Y = -17,53 + 0,090x_1 + 0,028x_2$	0,142	0,518	0,877	0,855	32,34	4,53	207
У середньому за 2008–2012 рр.	$Y = -12,78 + 0,084x_1 + 0,03x_2$	0,106	0,459	0,878	0,856	33,07	4,53	771

Джерело: розрахунки автора за даними форми № 50 с.-г.

рації виробництва. Значення коефіцієнтів кореляції та детермінації вказують на те, що впродовж усього дослідженого періоду рівень рентабельності виробництва молока більш ніж на 85% залежав від рівня концентрації та спеціалізації виробництва. А фактичні значення критерію Фішера наочно підтверджують достовірність побудованих моделей.

За відповідним сценарієм задля визначення впливу спеціалізації виробництва на його економічні результати нами було здійснене й групування сільськогосподарських підприємств Харківської області за питомою вагою виручки від реалізації на забій ВРХ у живій масі (табл. 3).

Як бачимо, у результаті групування сільськогосподарських підприємств регіону з метою визначення впливу спеціалізації виробництва на економічні результати вирощування приросту живої ваги ВРХ, навіть в умовах значної збитковості виробництва у середньому по регіону, нам вдалося виділити із загальної сукупності прибуткові господарства.

Проте у переважній більшості підприємств результати були зовсім протилежними. Так, констатацією цього є той факт, що переважна більшість груп підприємств понесла досить вагомих збитків.

Таким чином, у 2012 р. рівень рентабельності вирощування та реалізації на забій ВРХ становив 15,2%, що зважаючи на зовсім невтішні результати інших підприємств, було зовсім непоганим результатом. Але частка цих підприємств, на жаль, була дуже не значною та протягом усіх п'яти років не перевищувала позначку у 4% від загальної сукупності підприємств.

Маючи на меті більш детальне вивчення факторів впливу на формування прибутковості у м'ясному підкомплексі скотарства Харківської області та зважаючи на результати попереднього групу-

вання, ми вирішили провести економетричне дослідження впливу показників спеціалізації на рентабельність та конкурентоспроможність вирощування та реалізації на забій ВРХ (табл. 4).

У якості факторних ознак ми, як і у випадку із молочним підкомплексом, обрали питому вагу виручки від реалізації ВРХ на забій (x1) та чисельність поголів'я худоби (x2).

Отримані у результаті опрацювання даних рівняння вказують, що, як і в ситуації із виробництвом молока рівень спеціалізації є фактором значного впливу на рівень рентабельності виробництва, точніше на зменшення рівня збитковості. А вже протягом усього дослідженого п'ятиріччя збільшення питомої ваги виручки від реалізації на забій ВРХ на 1% було запорукою зменшення збитковості виробництва на 0,5–0,9%, а збільшення чисельності поголів'я худоби на 1 голову в свою чергу на 0,02–0,05%.

Разом із тим, зважаючи на коефіцієнти еластичності факторів, кожного року ступінь впливу теж був різним. Так, у 2008 р., 2011 р., та 2012 р. зниження рівня збитковості виробництва у більшій мірі залежав від питомої ваги виручки від реалізації, а у 2010 р. та 2009 р. навпаки від чисельності поголів'я ВРХ. При цьому, як і у випадку із економетричним аналізом виробництва молока, по загальній сукупності підприємств протягом усіх п'яти років більший вплив на зменшення збитковості мало все ж таки збільшення чисельності поголів'я ВРХ. На адекватність отриманих результатів вказують і значення критеріїв Фішера. В свою чергу, отримані коефіцієнти кореляції та детермінації підтверджують, що впродовж усіх п'яти років рівень рентабельності виробництва, а у даній ситуації скорочення рівня збитковості вирощування та реалізації на забій ВРХ, залежала від концентрації та спеціалізації виробництва приблизно на 80%.

Таблиця 3. Групування сільськогосподарських підприємств Харківської області за питомою вагою виручки від реалізації на забій ВРХ у ж. м.; 2012 р.

Показники	Групи підприємств за питомою вагою виручки від ВРХ на забій (у ж. м.), %						У середньому
	I	II	III	IV	V	VI	
	до 10	10-20	20-30	30-40	40-50	більше 50	
Кількість підприємств	63	54	32	29	26	8	212
Питома вага виручки від реалізації ВРХ на забій, %	3,9	14,2	23,4	34,7	46,2	58,9	20,9
Середні витрати на 1 голову ВРХ, грн.	3775,3	3931,6	4047,8	4359,7	4678,1	4866,3	4088
Поголів'я ВРХ, гол.	236	408	492	637	887	929	479
Середньорічний продуктивність ВРХ, кг	152,9	164,6	170,8	176,2	200,6	294,5	166
Валове виробництво приросту живої ваги ВРХ, ц	360,8	671,6	840,3	1122,4	1779,3	2735,9	805
Виробнича собівартість 1 ц приросту ВРХ, грн.	2469,1	2388,6	2369,9	2474,3	2332,1	1652,4	2387
Повна собівартість 1 ц приросту ВРХ, грн.	2634,6	2412,6	2318,6	2152,7	1351,8	1127,6	2251
Ціна реалізації 1 ц, грн.	1184,2	1211,3	1232,5	1256,1	1278,6	1298,7	1229
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-1450,4	-1201,3	-1086,1	-896,6	-73,2	171,1	-1026
Рівень рентабельності (збитковості), %	-55,1	-49,8	-46,8	-41,65	-5,4	15,2	-45,6

Джерело: розрахунки автора за даними форми № 50 с.-г.

ВИСНОВКИ

Таким чином, спеціалізація виробництва продукції скотарства є основою його економічної ефективності та конкурентоспроможності. Так за рахунок позитивної дії чинників спеціалізації відбувається збільшення продуктивності тварин та якості продукції, що є основою зменшення розміру виробничої та повної собівартості з одночасним збільшенням ціни її реалізації.

Але, в той же час, нарощення рівня концентрації та спеціалізації виробництва можливе лише до певної межі, перетнувши яку, відбувається зворотна дія та виробництво починає втрачати досягнутого рівня ефективності. Відбувається це через ускладнення управлінських процесів, ускладнення координації та контролю за виробничим процесом, надмірні транспортні витрати, та постійно зростаючу потребу у лімітованих виробничих ресурсах [9, с. 54]. При цьому на сучасному етапі, збільшення інтенсифікації та спеціалізації сільськогосподарського виробництва відбувається за експансії ринку агрохолдингами, значна доля яких створюється за рахунок іноземного капіталу.

Тому цілком обґрунтованою, на нашу думку, є позиція чималої кількості вітчизняних науковців, котрі стверджують, що надмірна концентрація виробництва в "руках" агрохолдингів породжує мо-

нополізацію ринку, котра негативно впливає на соціальні результати виробництва сільськогосподарської продукції [10].

Через це процеси надмірної концентрації та холдингізації вимагають неодмінного втручання держави задля його регулювання. Адже агрохолдинги хоча й досягають значних економічних результатів своєї діяльності, проте разом із тим відбувається зниження соціальної ефективності, насамперед через згадану вище монополізацію та певне ігнорування соціальних наслідків, до яких вона призводить. Тому, на наш погляд, з метою врахування як економічних так і соціальних інтересів громадян необхідне інституційне регулювання ситуації з залученням до цього процесу як представників від бізнесу, так і представників із верств сільського населення, державної влади та місцевого самоврядування. А головною задачею цих соціальних інституцій має стати формування соціоекономічного напрямку подальшого розвитку агропромислового комплексу задля всебічного задоволення потреб усіх суб'єктів безпосередньо причетних до процесу агропромислового виробництва.

Література:

1. Гуторов О.І. Економічні засади формування прибутковості виробництва молока в аграрних підприємствах: теоретико-прикладний аспект:

Таблиця 4. Параметри економетричних моделей залежності рентабельності виробництва приросту ВРХ у ж.м. (у) від питомої ваги виручки від реалізації (x1) та чисельності поголів'я (x2) сільськогосподарських підприємств Харківської обл., 2008–2012 рр.

Роки	Лінійна регресійна модель	Коефіцієнти еластичності		Парний коефіцієнт кореляції (r)	Коефіцієнт детермінації (R ²)	F-критерій Фішера		n
		Ex1	Ex2			F-факт	F-табл	
2008	$Y = -42,6 + 0,55x_1 + 0,016x_2$	-0,933	-0,457	0,885	0,88	153,23	4,53	173
2009	$Y = -59,33 + 0,5x_1 + 0,03x_2$	-0,602	-0,681	0,891	0,882	83,73	4,53	151
2010	$Y = -71,72 + 0,054x_1 + 0,077x_2$	-0,062	-1,635	0,876	0,852	30,14	4,53	140
2011	$Y = -61,17 + 0,85x_1 + 0,025x_2$	-1,263	-0,628	0,863	0,821	19,67	4,53	140
2012	$Y = -75,96 + 0,91x_1 + 0,03x_2$	-0,899	-0,587	0,837	0,773	10,35	4,53	212
У середньому за 2008-2012 рр.	$Y = -66,12 + 0,15x_1 + 0,07x_2$	-0,189	-1,601	0,891	0,882	46,8	4,53	816

Джерело: розрахунки автора за даними форми № 50 с.-г.

[монографія] / О.І. Гуторов, А.Ю. Кучер, А.В. Кучер. — Х.: Точка, 2013. — 490 с.

2. Дубін А.М. Ефективність крупнотоварного молочного скотарства України / А. М. Дубін // Вісник аграрної науки. — 2006. — № 8. — С. 42—45.

3. Збарський В.К. Конкурентоспроможність високотоварних сільськогосподарських підприємств: [монографія] / В. К. Збарський, М.А. Місевич. — К.: ННЦ ІАЕ, 2009. — 310 с.

4. Канінський П.К. Спеціалізація сільськогосподарських підприємств: [монографія] / П.К. Канінський — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 348 с.

5. Кріп Г.М. Вплив концентрації сільськогосподарського виробництва на його ефективність / Г.М. Кріп // Економіка АПК. — 2000. — № 2. — С. 42—51.

6. Крисальний О.В. Теоретико-методологічні засади розвитку спеціалізації і сільськогосподарської кооперації в пост реформованому аграрному виробництві / О.В. Крисальний // Економіка АПК. — 2007. — № 6. — С. 5—20.

7. Мельник А.Ю. Концентрація виробництва в сільському господарстві: тенденції і перспективи / А.Ю. Мельник, П.М. Макаренко // Економіка АПК. — 2002. — № 2. — С. 11—17.

8. Шваб П. В. Спеціалізація і концентрація молочного скотарства на Поліссі / П.В. Шваб // Агроінком. — 2005. — № 7. — С. 15—18.

9. Методичні рекомендації щодо формування спеціалізованих сільськогосподарських підприємств з виробництва продукції тваринництва та обґрунтування раціональних розмірів ферм і комплексів / В.Я. Месель-Веселяк, В.О. Мазуренко, В.П. Щепієнко [за ред. В.Я. Месель-Веселяка]. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 64 с.

10. Андрійчук В.Г. Проблемні аспекти регулювання функціонування агропромислових компаній / Андрійчук В.Г. // Економіка АПК. — 2014. — № 2. — С. 5—21.

References:

1. Gutorov, O. I. Kucher, L. Yu. and Kucher, A. V. (2013), *Yekonomichni zasady formuvannya pri-*

butkovosti virobnitstva moloka v agrarnikh pidpriemstvakh : teoretiko-prikladniy aspekt [The economic basis for the formation of milk farms profitability: theoretical and applied aspects], *Tochka, Kharkiv, Ukraine.*

2. Dubin, A. M. (2006), "The effectiveness of group of large dairy cattle breeding of Ukraine", *Visnyk ahrarnoyi nauky, vol. 8. pp. 42—45.*

3. Zbarskyu, V. K. and Misevych, V.K. (2009), *Konkurentospromozhnist vysokotovarnykh silskohospodarskykh pidpryyemstv* [Competitiveness of the high commodity agricultural enterprises], *NNC IAE, Kyiv, Ukraine.*

4. Kaninskiy, P. K. (2005), *Spetsializatsiya silskohospodarskykh pidpryyemstv* [Specialization of agricultural enterprises], *NNC IAE, Kyiv, Ukraine.*

5. Krip, H.M. (2000), "Effect of concentration of agricultural production on it`s effectiveness", *Ekonomika APK, vol. 2, pp. 42—51.*

6. Krysalniy, O.V. (2007), "Theoretical and methodological basis of specialization and agricultural cooperation in the post reformed agricultural production", *Ekonomika APK, vol. 6, pp. 5—20.*

7. Melnyk, L.Yu. (2002), "The concentration of production in the agriculture: trends and prospects", *Ekonomika APK, vol. 2, pp. 11—17.*

8. Shvab, P. V. (2005), "Specialisation and concentration of dairy cattle breeding in Polesse", *Ahroinkom, vol. 7, pp. 15—18.*

9. Mesel-Veselyak, V. Ya., Mazurenko, V.O. and Shchepiyenko, V.P. (2007), *Metodychni rekomendatsiyi shchodo formuvannya spetsializovanykh silskohospodarskykh pidpryyemstv z vyrobnytstva produktsiyi tvarynnytstva ta obgruntuvannya ratsionalnykh rozmiriv ferm i kompleksiv* [Methodical recommendations on the formation of specialized agricultural enterprises of livestock production and substantiation of rational size farms and complexes], *NNC IAE, Kyiv, Ukraine.*

10. Andriyчук, V.H. (2014), "Problematic aspects of the regulation of the agro-industrial companies", *Ekonomika APK, vol. 2, pp. 5—21.*

Стаття надійшла до редакції 25.07.2014 р.